

A kilencvenkét éves tanítónő - hetvenéves tanítványáról

„Már akkor gondoltam, hogy híres ember lesz.”
(Fotó: Somogyi Károlyné)

● Emma néni! Azért jöttünk, mert egykori tanítványa, Péter László irodalomtörténész néhány nap múlva lesz hetvenéves. Róla szeretnénk beszélgetni.

– Óh! Pontosan mikor tölti be a hetvenet?

● Január 21-én.

– De jó, hogy mondja! Nagyon örülök! Majd írok neki levelet, s felköszöntöm.

A rendkívüli életerővel és szellemi frissességgel megáldott kilencvenkét esztendősdős mendszenti tanítónő, Tóth Emma meghatódva és elragadtatással beszélt Péter Lászlóról. „Nagyon aranyos kisfiú volt, a legkedvesebb tanítványom. Ő volt a legjobb tanuló az osztályban; tiszteletudó, magatartása kifogástalan. Családi életük példaként állítottam a többiek elé.” Tóth Emma, aki 1926-ban végezte a tanítóképzőt Szegeden, majd még egy évet tanult Cinkotán – negyvenkét esztendőig oktatta és nevelte az apróságokat Mindszenten. Az egykor volt tanítványok közül még most is sokan tartják vele a kapcsolatot. Idén karácsonykor és újévkor több mint ötven üdvözlőlapot kapott a régiektől. Még pár nappal ezelőtt is hozta a postás a jókívánságokkal teleírt képeslapokat Köztársaság téri otthonába. „De nemcsak karácsonykor és húsvétkor kívánnak szépet és jót a tanítványok. Péter László és Mihály József mindig küld-

nek díszítványt, amikor névnapomat ünneplem. Rendkívül ragaszkodók mindketten. Péter László, hitvesével többször meglátogatott már itthon, de eljött hozzám akkor is, amikor a vásárhelyi, vagy a szegedi kórházban feküdtem. Amikor Szegeden epeköműtétet volt, bejött hozzám a kórházba; engem éppen akkor hoztak ki a műtőből. Mondják, sokáig ült az ágyam mellett, és várta, hogy felébredjek. Én még aludtam, amikor el kellett mennie, de otthagytam a névjegyet és egy újságot. Péter László rendkívül figyelmes ember.”

Emma néni néhány évvel ezelőtt combnyaktörést szenvedett, aminek következtében csípőprotézist kell hordania. Nyolc éve él házhoz kötve. De nem szomorkodik. „Ha a Jóisten éltetni akar, akkor azt elfogadom.” A tanítványok, barátok és ismerősök sűrűn keresik fel a köztisztviselőnek örvendő idős tanítónőt. Emma néni nem hagyja el magát. Igaz, a látása romlott az idők során, de még mindig bújjá az újságot; igaz, közlekedni már csak járógéppel tud, és csak a lakásban, de vasárnaponként még mindig több tepsit teasüteményt süt.

„Péter Lászlóról szorgalmasan, kitartással és egyénisége alapján már akkor gondoltam, hogy híres ember lesz. Fejlődése, magatartása, tudásszomja jó tőreget volt jövőjére. Következetességével mindezek úgy növekedtek tovább az évek során, hogy megmaradt érző és szerető embernek. Úgy hiszem, nagyon szeretik és tisztelik kollégái és tanítványai. Legutóbb decemberben látogatott meg feleségével, akkor kértem, hogy szerezze meg nekem Mihály Jóska címét.” S hogy mit jelentettek a diákok Tóth Emmának? Elmondta: a család. „Ők voltak az én gyermekeim. Úgy vártam a szeptembert, az iskolakezdést, mint a karácsonyt.”

Sz. C. Sz.

● Tanár úr, nem is tudom, az elején kezdjem-e a sort, vagy a vége felé; a Szeged vidéki ö-zésről írott nyelvészeti dolgozatától az Új magyar irodalmi lexikonig, amelynek főszerkesztője, kötetben se fér el munkáinak címe. Ugye nem bántom meg, ha az Új magyar irodalmi lexikkal kezdem, amelyet bizonyos sajtó fórumok kritikusai eléggé rosszul fogadtak.

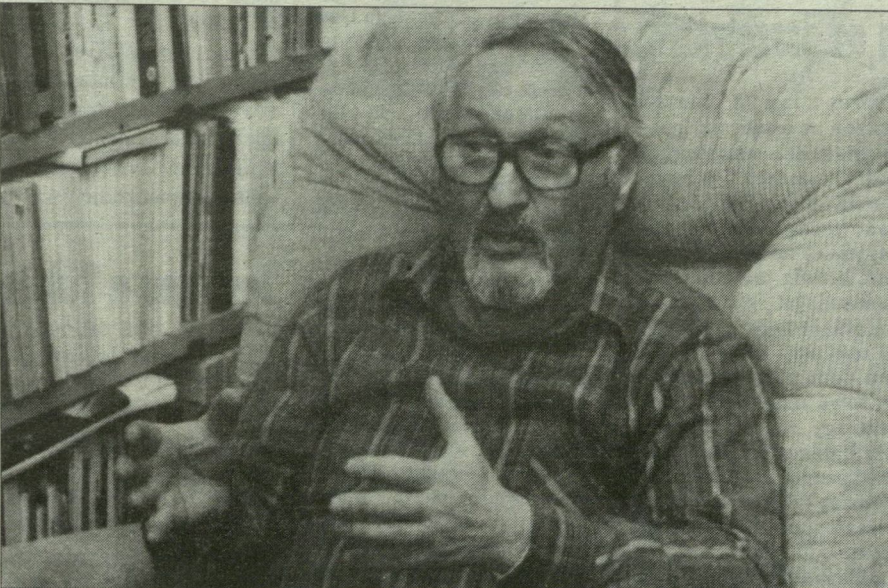
– Részben joggal tették. Némely szerkesztő – nem akarok nevet mondani – nem állt helyzete magaslatán. Bizony, botrányos hiba, hogy olyan frók maradtak ki, mint az urbánus Zsolt Béla vagy a népi Gellért Sándor. A lexikonban vannak természetesen elírások is, de ezek ezrelékben fejezhetők ki. A nagyobb baj az volt, hogy a szerzőim egy része is fellázadt ellenem, és ők verték aztán a legnagyobb tamtamot a sajtóban. Húztam a cikkeimből. Én szikár, egzak, adatközlő lexikont képzeltem el, ők viszont a maguk ízlése szerint értékelő lexikont akartak. Márpedig egy lexikonnak éppen az értékelő része a legromlóbb. Nos, én minden frázist szigorúan kihúztam, s ezt többen sérelmezték. A hibákat természetesen kifogjuk javítani, de szerkesztési elvem nem változtatok. Remélhetőleg jövő karácsonyig megjelenik majd a lexikon javított, bővített kiadása.

● Nézem, mit ír a Ki kicsoda, vajon melyik az ön tudományterülete: a nyelvészet?, a néprajz?, az irodalomtörténet? Kérem, mondja el, hogyan járta be ezt az utat?

– Nyelvésznek indultam, de 1950-ben – titoizmus vádjával! – kirúgtak az egyetemről. Ezután botcsinálta néprajzkutató lett belőlem, mert Ortutay Gyula, aki akkor az országos múzeumi központ elnöke volt, Karcaga nevezett ki a múzeumba, ahol tárgyi néprajzzal kellett foglalkoznom. Könyörgésemre, hogy közelebb kerüljek Szőreghez, onnan helyezett át a makói múzeumba. Makón lettem irodalomtörténész. A múzeumot József Attiláról nevezték el, róla kellett tehát irodalmi emlékeket gyűjtenem. Az 1952-ben megjelent első József Attila kritikai kiadást 1955-ben már ki tudtam egészíteni a Makón gyűjtött kéziratok alapján. Ezért megkértek a javított kiadás lektorálására. Közben Baróti Dezső professzor irányításá-

„A harmadik oldalon álltam” Születésnap beszélgetés Péter László egyetemi tanárral

Fotó: Nagy László

val Szegeden megindult a Juhász Gyula kritikai kiadás készítése is, és a professzor meghívott maga mellé. Hallgatók segítségével dolgoztunk; olyanokéval, mint Grezsa Ferenc és Ilia Mihály. A munka ötvenhat után szakadt meg: Baróti két évre, engem nyolc hónapra csuktak börtönbe. Amikor kiszabadultam, az egyetem szerződésével visszavett, hogy fejezzem be a kritikai kiadást. Ilia Mihállyal együtt zártuk le a munkát. Így lettem nyelvészről néprajzkutató, majd irodalomtörténész. Ahogy a sorsom vetett.

● Voltak a példaképei?

– Mintaképeim voltak. Nem példaképet mondom, mert nem mindenben értettem egyet velük. Ilyen volt Bálint Sándor, Ortutay Gyula, Erdei Ferenc és Bibó István. Utóbbi három realista társadalmi szemléletével és stílusuk realizmusával ragadott meg. Bálint Sándortól pedig Szeged szeretetét tanultam. Ugyanakkor – talán Bibót kivéve – mindannyiuk elgondolásaiban volt több-kevesebb, amit nem fogadtam el. Erdei Ferenc megalkuvását például...

● Nehéz idők voltak. Ön el tudta kerülni a megalomkvást?

– Én is megalkudtam, ez kétségtelen. De, hogy kenyértessék-e, vagy kalácsért, az nagy különbség. Ha megírtam, előbb néztem meg, ártott-e másnak. Nos, én a kenyérért tettem néhány gesztust, s ezeket több-kevesebb vállaltam is. Ilyenek a munkámhoz kapcsolódó történetekkel kapcsolatos írásaim. De hát

Juhász Gyulához is, József Attilához is hozzátartozik ez a téma; még Móra Ferenc 1919-i szereplése sem érthető nélküle. Rádásul olyan emberekről van szó, akik nem is érték meg 1945-öt, tehát nem tudták, hogy az ő eszméik nevében később mi történik. Különbözött a kutatás nemhogy rokonszenves volt volna a pártemberek előtt, épp az ellenkezőjét értem el. Botrány is volt a dologból, mert amikor az első megyei munkásmozgalmatörténeti lexikon megjelent, és én egy kritikában alaposan lehúztam, becítáltak a székházba, a könyvtár igazgató pedig pártfegyelmit kapott azért, mert a Somogyi-könyvtár kiadványában ilyesmi megjelent. Addig egyedül én írtam a Délmagyarországon évforduló emlékeztető cikketek munkásmozgalmi alakokról, ekkor azonban elvették tőlem. Elosztották egymás között a pártbizottságban, hogy mikor melyik elvtárs írjon.

● Baloldali volt 1947-ben?

– Nem, sose voltam baloldali. Én mindig harmadik oldali voltam, a Németh László-i és a Bibó István-i értelemben. Jobb és baloldali eszmékben egyaránt látok értéket és szöplőket. A népi frókon nevelkedtem, tehát meg tudtam érteni azoknak az igazat, akikről ők írtak. Érettségiző fejjel, 1943 körül magam is Horthy-korszak-ellenes lettem. De 1945 után nem léptem be semmilyen pártba, bár rokonszenveztem az akkori baloldallal, a nemzeti parasztpárttal.

Ugyanakkor megőriztem érzelmi ragaszkodásomat azokhoz az eszmékhez is, amelyeket Bálint Sándor képviselt. Lehet, hogy bizonyos ellentétes eszmék másoknak kibékíthetetlenek. Énbennem mégis összebe-külnek.

● Volt-e politikus, akiben ugyanazt a szemléletet meglelte?

– Csak olyan politikusokban, mint a népi frók általában. Mint Illyés Gyula, Veres Péter vagy Bibó István. Darvas József vagy Erdei Ferenc gyakorlati politizálása sokkal kevésbé tetszett. Veres Péter is túl sok engedelményt tett a kommuniztáknak, de ezt meg tudtam érteni; ő mondta egyszer 1947-ben egy parasztpárti nagygyűlésen, hogy az ördöggel is összefogna a parasztság érdekében. Annyi elkeseredettség volt bennük a parasztság sorsa miatt a fönnálló társadalmi rend ellen, hogy nem vették észre, milyen csapdába mennek, amikor a kommunizták mellett kitanak. Most is valom, hogy az 1945-i földreform nagy történelmi igazságszolgáltatás volt. Én a szövetkezeti reformnak is híve lettem volna, de nem úgy ahogyan a kommunizták csinálták.

● A családot érintette a szövetkeztetés?

– Nem, nem volt földünk. Apám csendő volt. Legutoljára itt Szőregen őrsparancsnokként szolgált; 1936-ban ment nyugdíjba. Semmi köz nem volt a későbbi zsidódeportáláshoz, 1945 után mégis megvonták a nyugdíját. Testvéremém tartott el

bennünket, aki a szőregi postán dolgozott. Nos, apám és köztem volt is nézeteltérés a politikát illetően. Ő természetesen mindent ellenezett, ami 1945 után történt, én viszont helyeseltam a földreformot, s egyáltalán, a negyvenöt utáni demokratizálódást. Egészen addig, míg a fordulat utáni években már én is láttam, amit mindenki.

● Ötvenhat után politikai igazgatás vádjával nyolc hónapra börtönbe zárták. Kiszabadult, de az egyetemen már nem kapott státust. Hol folytatta?

– Az egyetemnek nem kellettem, ezért 1961 után a Somogyi-könyvtárban húzódtam meg. Jó ideig folyóiratkezelő voltam. Csaknem negyed századon át dolgoztam ott. Úgy adódott, hogy várostörténeti, és elsősorban művelődéstörténeti dolgokkal is foglalkozni kezdtem. A munkásmozgalmal ugyanúgy, mint például a szegedi ferencesek irodalmi tevékenységével. Mindenféle művelődési tevékenységet kutatóknak, értékelőknek tartottam, és tartok ma is. Nos, az évek során csak lassan enyhült meg irántam annyira a helyzet, hogy 1967-ben a kandidátusi fokozatot megszerezhettem. Pár év múlva azonban, amikor a nagydoktori fokozat elérése végett is jelentkeztem, a Tudományos Minőség Bizottság ebbe már nem egyezett bele. Végül 1989-ben rehabilitált az egyetem, és 1991-ben szereztem meg az akadémiai doktori fokozatot.

● Mindeközben, akárcsak Szegedhez, hű maradt az ö-zéshez is. Elvégre első munkái között volt az a nyelvészeti tanulmány a szegedi nyelvjárás jellemző ö-zéséről, amelyet máig alapműnek tartanak. Egyetlen egyszer sem hagyta el az ö-zést?

– Mái megőriztem. Az ö-zés olyan dolog, hogy csak húsz éves kor alatt lehet elsajátítani. Móra Ferenc például sose tudta megtanulni. De Tömörkénynek is, Juhász Gyulának is tökéletesen ment. Persze, én „kétnyelvű” vagyok. Ha az egyetemi katedrán adok elő, akkor irodalmi nyelven beszélek, de mihelyt egymás között vagyunk, ösztönösen átváltozok ö-zésre. Ilyen az anyanyelvem.

Panek Sándor

Úgy készül az a sokszor beharangozott szegedi városismertető kalauz, útmutató, mint a Luca széke. Évek óta pöngetik, hogy legyen, vagy hogy lesz, de még mindig csak „előkészületben” van. Hanem lesz benne egy rész, a Szegedi séták, amely végigvezeti a bennszülött szegedit is, a várossal ismerkedni akaró vendéget is Szeged utcáin, terein; bemutatja neki városunk nevezetességeit, műemlékeit, történelmi jelentőségű épületeit, irodalmi vonatkozású házait, szobraikat, emléktábláit, természeti szépségeit, technikai vívmányait. Nos, ebből ki-k meg tudhatja, mikor készült Dugonics András vagy Tisza Lajos szobra; ki készítette, bronzból-e vagy kőből... Kimaradt azonban a szövegből az a néhány anekdota, melyet a szegedi szájhagyomány őriz néhány szegedi szoborról...

Emlékezetes embere volt Szegednek Masa Miklós, népszerű nevén „Masa sógor”. Tipikus alakja a korlátozott tudakosságnak, minden lében kanálkodásnak. Sok anekdota keringett jámbor bemondásairól. Ő volt az például, aki az emigrációból hazatért 48-as kultuszminiszter, Horváth Mihály szegedi látogatása alkalmával 1869 februárjában azzal köszönt el a püspöktől, hogy Isten éltesse – a családjával együtt... (a püspök nagyot nézett, és azon töprengett, vajon ez a kékmadlis városatyja tán hallott valamit harangozni arról, hogy ő az 50-es években, mint fiatal emigráns, Hatvani Mihály néven Svájcban lakott, és házasságban élt bizonyos bájos, szőke francia hölggyel?...) Nos, ez a Masa sógor, amikor a Dugo-

● Péter László

Szobraink humora

nics-szobor föllállításáról folyt a vita, amelyet kardoskodott, hogy a jó öreg Dugonicsnak lovas szobrot állítsanak, mert ő látta „Káliskszádb fővárosában”, hogy ott a szobrok mind lovon ülnek...

Megtrjuk a Szegedi séták megfelelő helyén, hogy a város első modern szobra, az Izsó Miklós tervezte Dugonics-szobor eredetileg nem a mai helyén állt, hanem a központi egyetem – akkor a főreáliskola – előtti kis parkban. Felekezeti elfogultság vitette el onnan 1883-ban. A dolgot hirtelen csinálták, egyik napról a másikra áthelyezték a szobrot mindenestül. Az alsóvárosi polgár álmélkodott ugyanazok. Meg is született a szegedi szóláshasonlat: arra, aki nyom nélkül eltűnik valahonnan, máig azt mondják Alsóvárosban: „Möglépt, mint Dugonics...”

Dugonicsról még egy szövezből forog. Amikor a mai központi egyetem épületében az ítéletábra tanyázott, az épület tetején állott az Igazság istenasszonyának szobra, tartva kezében azt a bizonyos, sokszor ideodabillig mérleget. A mérleg idővel elpusztult, s felemelt keze hívogató mozdulatot látszott tenni. Dugonicsot hívja – mondta a szegedi tréfa, s hozzátette: az öreg meg azon

töpreng (mert szemmel láthatóan igen erősen spekulál), menjen, vagy ne menjen...?

Diákkoromban magam is foglalkoztam házitantitóskodással, gyöngén bútorozott fejű alsóbb osztályosok instruálásával. Ősz táján, meg az első félévi bizonyítványosztás után, februárban szoktak alkalmas ajánlatok születni, hogy ezt vagy azt a gyereket, mindenre vagy csak egy némely tárgyból „agyusztálni” kell, s a pénzes, de fiukból „urat” nevelni akaró szülők ennyit meg ennyit szánnak. Ilyenkor szoktak a tantványt kereső nagydiákok megörvendeztetni, hogy tudnak egy gyerekről, csak hogy az keményfejú! Nem baj, szól a válasz magabiztosan – így hetvenkedtem jómagam is –, beleverem én a kölyök kemény fejébe is a tudományt...

Lelkesülten ballagtunk, a jövőendő kereset tégértével, a „keményfejú” gyerekekhez. A lelkesedés csak akkor lohadt le, amikor barátom megmutatta a „keményfejú” gyereket – a Klauzál téri Kossuth-szobor mellékalakját között. Azóta tudom már, hogy mindenkit ezzel ugratnak be, aki csak nem hallott még a „keményfejú gyerekről”...

Vásárhelyi Pál szobráról azt mondta a

bennszülött szegedi az itt megforduló idegennek, hogy ez valami különös szobor. Az a nevezetessége, hogy ha délben meghallja a városháza tornyában a harangszót, megemeli a kalapját! Mióta az emberek nem nagyon hisznek a szellemekben, viszont a technikában annál inkább, sokan úgy vélték, valami ötleter szerkezetet mesterkedtek a szobor fejébe ezek a furdangos szegediek. Ezért hát a legtöbben megkérdezték: hogy-hogy...? A válasz kissé kiábrándító. Mondom, ha meghallja: sajnos, eddig még nem fordult elő hogy a szobor meghallotta volna!

Tisza Lajos szobráról azt tartották régen, hogy ez az „igazság szobra”. Mert az a keserű igazság, hogy a paraszt dolgozik – tessék csak megnézni a kuszködő-erőlködő mellékalakokat –, az úr meg csak botjára támaszkodva nézi! Volt benne valami! Nem csak az árvíz utáni újjáépítésre vonatkoztatta, amely – királyi biztosság ide, Tisza Lajos oda – mégiscsak a magyar kubikos és építőmunkás két keze munkájából, a magyar mérnökök eszéből, fáradozásából született, de általában a régi magyar életre is.

Dankó szobráról pajkos történetet mesélnek, mégpedig különösen a nőszemélyeknek. Úgy szól a fáma, hogy a híres muzsikust, ha szűzlány megy el szobra előtt, megpöngéti a hegedűjét.

De azért ne tessék messzemenő következtetéseket levonni, ha a hegedűszó elmarad...

Délmagyarország, 1956. szeptember 16.

Könyv - születésnapra

Majdnem 400 oldalas könyvet adott ki a Somogyi-könyvtár Péter László születésnapjára. A kötetben Benyik György, Lengyel András és Csaplár Ferenc tanulmányai mellett helytörténeti írások, valamint az ünnepektől munkásságáról szóló dolgozatok kaptak helyet. Végül Apró Ferenc közli Péter László bibliográfiájának második, egészen friss adatokat is tartalmazó részét.

Mindörökké Szeged

Az Argumentum kiadónál hamarosan napvilágot lát Péter László új könyve, amely a Mindörökké Szeged címet viseli. A kötet helye abban az életműsorozatban van, amelynek eddigi darabjai Péter László Szegedi örökség, Szerette város és Szőregi delutának című könyvei. A könyvben Szegedhez kötődő művelődéstörténeti emlékekről, illetve elődökről és kortársakról jelennek meg írások.